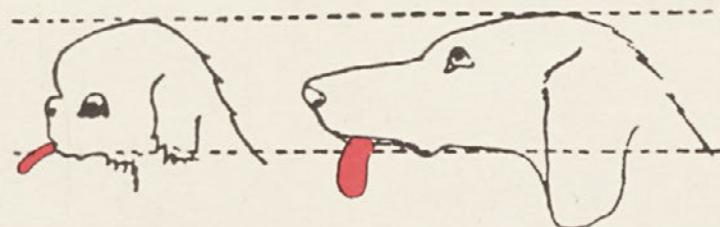
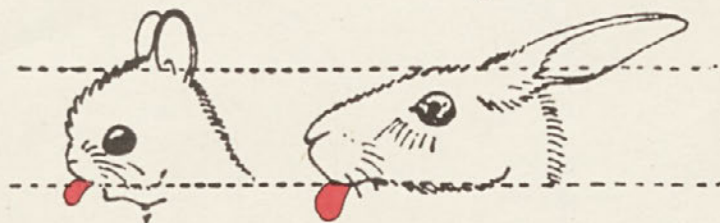
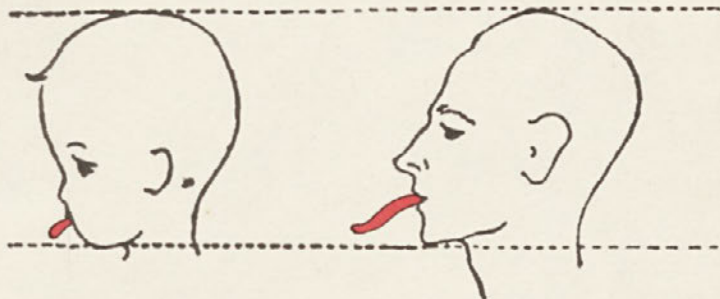

PRAVOPIŠNA KOMISIJA

Milan Jesih

Skupna uprizoritev

slovensko
ljudsko gledališče
celje

CANKARJEV
DOM

*Milan Jesih in Zvone Šedlbauer leta tega in tega v Dubrovniku
Foto: Enes Midžić*

slovensko
ljudsko
gledališče

**Skupna uprizoritev Slovenskega ljudskega gledališča Celje
in Cankarjevega doma Ljubljana**

CANKARJEV DOM

**Premiera v Cankarjevem domu v sredo, 16. januarja 1985 ob 19.30. Premiera v
SLG Celje v petek, 25. januarja 1985 ob 19.30.**

Vodja predstave: Sava Subotić – Šepetalka: Ernestina Popović – Ton: Stanko Jost
– Luč: Rudi Posinek – Tehnično vodstvo: Peter Šprajc – Frizerska dela: Maja
Dušej – Krojaška dela pod vodstvom Jožice Hren in Adija Založnika – Slikarska
dela: Adolf Aškerc – Rekviziter: Franc Lukač – Odrski mojster: Vili Korošec

Gledališki list SLG Celje, sezona 1984/85, številka 4 – Predstavniki: upravnik Slavko Pezdir –
Urednik: Janez Žmavc – To številko sta uredili Mojca Kranjc in Nada Šumi – Fotografije celjskih
predstav: Viktor Berk – Naklada: 1800 izvodov – Cena: 50 dinarjev – Tisk: Grafos, Ljubljana
– Oblikovalje: Matjaž Vipotnik

Milan Jesih

PRAVOPIISNA KOMISIJA

krstna uprizoritev

režiser: **Zvone Šedlbauer**

dramaturginja: **Mojca Kranjc**

lektorica: **Nada Šumi**

scenografka in kostumografka: **Eka Vogelник**

koreografka: **Ana Vovk**

glasba: **Gojmir Lešnjak in skupina Srp**

osebe:

BRUMEN, France, okoli 40 let,

strahopeten pravičnik Zvone Agrež

GRILC, Ludvik, malo mlajši,

možak brez usode Peter Boštjančič

HREPEVNIK, dobrih 50 let,

neskropulozen stremuh Miro Podjed

VIDIC, kakšnih 70 let,

skromen, neopazen faraon Branko Miklavc

BLATNIK, dobrih 30 let,

simpatičen tehokrat s prihodnostjo Igor Sancin

VIDIČKA, 45 let stara gospa,

ki ji je življenje pobegnilo Mija Mencej

AJDIČ, naivna policijska duša

nedoločljive starosti Bojan Umek

AJDIČKA, vsem in vsemu nezvesta gospa

na pragu klimakterija Ljerka Belak

ŠPACAPAN, okoli 50 let,

pripaden, čustven zanesenjak Bruno Baranović

VIZJAK, okoli 50 let, pragmatik,

ljubitelj ljubezni Bogomir Veras

GRILČEVA, dobrih 30 let, otročja,

zmedena Milada Kalezić

MARICA, mlada,

občudovalka Jagoda Tovirac

ROSTOHAR, 70 let,

robavs, odžagan mojster Jože Pristov

ROSTOHARCA, 60 let,

zmes ljubezni in zvestobe Jana Šmid

BRUMNOVA, skoraj 50 let,

gospodinja Nada Božič

prizorišče: v spominjanju

Predstava ima en odmor.

Milan Jesih

Da bi kje daleč

Daleč kje: da bil bi kdo na poti
in na barju bi ujel ga mrak,
pa za lučko bi s steze zablodil –
ko bi ugásnila, ostal bi sam,

to se pravi, da bi kje prezebel
blaten občemel na temi čakati,
dokler brdki zor na vzhodnem nebu
pride se priklonit bel natakari –

da bi daleč kje domače žganje
si naročil z vajenim pogledom
in pri peči dlje gnal potovanje
s kakšnim fejest nažinganim sosedom –

pa znenada bi se sredi barja
nastežaj odprli krili vrat
in ga bi copato gospodarja
jezna žena prihitela iskat.

Kdor bi rad napravil vtis,
naj si kupi pravopis,
ki ga piše doktor Kis!
Podpis:

Boris A. Novak

Dragi Milan!

"Ne daj se! Naj počnejo karkoli, ostala bom s teboj! Pogovarjala sem se z Andrejem, veliko sem mu povedala o naju, o ponižanjih, ki sva jih morala pretrpeti, o zlobi, s katero je človeška ozkost hotela raniti najini duši in ubiti najino predanost. Pretolkla se bova, verjemi, in kadar pride ura za to, bova odšla s sveta s svetlo zavestjo, da sva ga s svojim bojem na strani dobrega zoper zlo pustila lepšega. Jaz hočem samo to, da bi živeli v miru in slogi, če že ne moremo v prijateljstvu.

Sploh pa me začenja zanimati, kaj je z menoj? Kaj? Ne vem, česa bi se lotila? Kaj bi delala? Ne vem pa tudi, kaj bi počela, ko ne bi imela nobenega dela. Ah, kakšne revolucije se bom lotila. Saj imamo v Sloveniji danes enajst pragozdov. Tu se komunist steka z rodoljubom . . ."

Blebečem . . . "Niti vremena ne znam predvideti. Nobenega smisla za obvladovanje prihodnosti nimam. Takšen je naš rod: trd in mehak, surov in nežen, krepak in zdelan . . . Pa kadar mrjo ti ljudje, smrti se ne bojé. Od vsega vrednega mi je ostalo le to, da sem SLOvenec! In jaz sem Slovenec! Trpim. O, sladkà so, sladkà so tvoja jedrca, trpljenje! Sladek je, sladek je tvoj mošt, bolečina. Četvero stvari je, ki jih ne umejemo: pot orla v nebo, pot kače po pesku, pot ladje na morju in pot moža k dekletu. In četvero stvari je, ki nas spravlja ob um: električni samovar, ki notri sploh nima cekasa; fergazer, ki je zadihtan; denar, ki ga nimamo; in oče, ki nam je pobegnil."

Ampak

"So stvari – celo več tisoč jih je – ki se ne končajo nikoli: nikdar se ne konča rojstvo, samo vraža je, da ga včasih
zmoti smrt,
nikdar se ne konča pomenjenje litote, ne zmedejo ga padci
galaksij,
večni so ljudje, ki po naključju tri življenja zapored živijo
v orlu –

Sam si se spomnil začeti to, nihče ti ni rekel, nihče ni prišel z besedami, da zdaj pa naj kar, sam si ta, ki hodi, sam si ta, ki hoče.

Saj kdo pa ve, da imaš namesto srca dve kili denarja." Zato ti spet kličem: "Ne daj se! Naj počnejo karkoli, ostala bom s teboj! O, razbesni se nebo! Razviharite se vetri (kaj zato, če je za glagole preveč vetrovno in jih kar odpihne), pomešajte se, topli in mrzli, sparite se, močni naj bojo vaši otroci . . . Uuuuu, tulite orkani, uragani, cikloni, tajfuni! Potrgajte firenke, druge bom šivala in se vas z ljubeznijo spominjala."

Tudi tebe se z ljubeznijo spominjam, radost mi orje polje po duši, ko se misel odsvaljka k drobnim klepetom ob močnem refošku in s citatom znanega pesnika ti prisrčno nazdravljam! "Glejmo vase, tudi tedaj, ko smo v malinah."

PIP

P.S.: O'Neilla zanesljivo kmalu vrnem.

P.P.S.: PIP = kratica za pozdrave in poljube

*Alja Predan (op. ured.)

Gradivo za uprizoritev Pravopisne komisije

1. BRUMEN: Ludvik. Kam se odtoči človekova notranja moč?

GRILC: Ja, žalostno je to.

BRUMEN: Ampak mi smo si vendarle kaj upali. Danes je pa vse tako omledno. Tem revežem je pa čisto vseeno. Padli so v tehnologijo izobraževanja in se peljejo po tekočem traku ko piščanci v celofan.

GRILC: Ja, res je, kar praviš. Nič ne mislijo. Saj če bi mislili, bi si tudi upali.

BRUMEN: Neumni pa strahopetni.

GRILC: Saj to gre skupaj.

BRUMEN: Kako bo to nekaj konformističnega, ko pride v življenje.

GRILC: Še mi, ki smo znali vzdigniti glavo, smo danes tako pohlevni. Kakšni bojo šele oni. Po drugi strani, veš, pa človek premišljuje: tudi po svetu ni nič drugače.

BRUMEN: Ja, ena splošna apatija.

GRILC: Tisto je bil bolj razgiban čas. Zbudilo se je upanje, ki zdaj spet spi. Smrči.

BRUMEN: Cel svet je bil drugačen.

GRILC: Fantje so v Parizu razrili vse ceste, ko so metali kocke v kifeljce. Cela Evropa je gorela.

BRUMEN: Še pri nas je bilo vroče.

GRILC: Jaz sem jo odnesel s sodnikom za prekrške.

BRUMEN: Zaradi transparentov?

GRILC: Povsod sem bil zraven. "V centru svetlobe sveta." Vse je bil en drek. Bila je zabava.

BRUMEN: Jaz sem jemal stvari drugače.

GRILC: Še zdaj ne vem, kako je bilo.

Milan Jesih: *Pravopisna komisija, 46A. Prizor: Nostalglja*

1.1. Po počitnicah sem se vrnil v Ljubljano in zdaj spet gledam naše staro veselo mesto, gledam bruce, ki čakajo v vrstah za vpis v hram učenosti, gledam "veterane" našega študentskega gibanja, Dimitrija Rupla, ki hodi po svetu ves zlikan in v kravati, piše sumljive članke v mariborski Večer in odhaja v Ameriko, Petra Vodopivca, ki na sejah založniškega sveta vpije, da je Tribuno definitivno vzel hudič, Toneta Remca, ki je postal razredni sovražnik, (. . .) Jašo, ki naroča kokto in govori o partiji proletariata. Odprem časopis in berem o pogovorih Tito-Brežnjev, o vietnamski vojni, ki se nadaljuje, o velikih silah, ki se sporazumevajo ali bojujejo, o inflaciji, ki narašča. Vse to gledam, berem, doživljam in se vprašujem: kaj študentje v vsej tej konstelaciji moči sploh lahko naredimo, kaj lahko spremenimo v tem svetovnem sistemu, ki teče kot ura, neizprosno. Kaj pomeni peščica smešnih, donkihotskih študentov v zakotnem mestecu nekje na robu Balkana?

Mladen Dolar: *Prove yourself alive*

Tribuna 21/1971, št. 1, str. 4

2. **GRILC:** Ja – kaj pa piše v časopisu? (lajnasto) Razmere na pravopisnem oddelku so nevzdržne. Vsako resno delo je onemogočeno. Predstojnik oddelka deluje s pozicij klanovske estetike. Na oddelku je zaposlil ljudi, s katerimi se je spoznal v zaporu in ki ga slepo ubogajo, kar jim seveda veliki monarh obilno poplačuje v obliki plačanih študijskih dopustov in drugih privilegijev. Delo pa zastaja, kar upravičeno vznemirja množice nepismenih, ki si odtrgujejo od ust, da bi vsaj njihovi otroci lahko brali in pisali v pravilnem in klenem slovenskem jeziku.

Milan Jesih: *Pravopisna komisija, 15. prizor: Kaj piše v časopisu*

2.1. Naša država se lomi v morda najhujši krizi doslej. Gospodarska situacija je slabša iz leta v leto. Nihče ni nikomur odgovoren. Dovolj nam je neizpolnjenih obljub! Dosedanja praksa reševanja problemov se je izkazala za jalovo: Kriza sledi krizi, devalvacija, inflacija, neprestano zviševanje cen, itd. Treba je dokončno prekiniti s tem in takšnim načinom socializacije družbe in kapitala ter nastopiti proti takšnim metodam reševanja perečih problemov! Treba je že enkrat začeti z uresničevanjem zastavljenih nalog in ciljev, ki so vsem nam skupni! Naj se izkaže, komu gre v resnici za komunizem, za njegove ideje in njihovo realizacijo.

Andrej Medved, Jaša Zlobec: Zakaj smo tu in zakaj nam gre Tribuna 20/1971, št. 24, str. 2

2.2. Vsled razpisa c. kr. ministerstva za bogočastje in nauk z dne 24. ržnega cveta 1895. l., št. 10.324, mi je naročilo c. kr. osrednje ravnateljstvo c. kr. šolsko-knjižnih zalog na Dunaju, naj sestavim na podlagi Pleteršnikovega slovarja za naše šole slovenski pravopis, ki naj bi obsegal potrebna pravopisna pravila in pravopisni slovar, poleg tega pa tudi kratko, jasno, občumevno in končnoveljavno določil tiste mnogovrstne oblike iz slovenskega oblikoslovja, ki se pišejo doslej ali očitno napačno, ali pa pravilno, toda na razne načine.

Obotavljal sem se prevzeti naročeno delo, dobro vedoč, da je ž njim združena velika odgovornost; naposled sem se pa vendar vdal ponovljenemu pozivu, ker me je izučila petindvajsetletna izkušnja v šoli in zunaj šole, da je takšna pravopisna knjiga učencem, učiteljem, pisateljem in izobraženim Slovincem sploh živa potreba, zlasti v današnjih časih, ko piše malone vsak pisatelj svoj jezik; ko se ravna vsak časopis po svojem pravopisu; ko celo naši veljavni knjižni zavodi v svojih spisih glede raznih jezikovnih oblik niso dosledni; ko mnogokrat niti šolske knjige istega razreda v pisavi niso edine in ko morajo učenci večkrat z novimi knjigami in včasih celo z novimi učitelji menjati pravopis, da pišejo naposled tako mešanico, da je vestnemu učitelju prava muka popravljati slovenske domače in šolske naloge.

Da je v takih razmerah silno potrebno uravnavati slovenski pravopis vsaj za šolske namene, tega menda ne bode nihče oporekal. Saj se je želja po taki uravnavi že mnogokrat izražala v prijateljskih pogovorih, po javnih listih in ob uradnih učiteljskih posvetovanjih. Da je pa zdaj visoka učna uprava sama sprožila to pereče vprašanje, za to ji moramo biti res hvaležni.

Fran Levec: Slovenski pravopis, Popotnik 1898, str. 194–195

3. BRUMEN: A greva tlele?

GRILC: To je pa ena nova reč.

BRUMEN: Ja, pa je v redu.

GRILC: Še nisem bil not.

BRUMEN: Pa bodi zdajle not.

MARICA: Kaj boste?

BRUMEN: Kaj bova?

GRILC: Jaz bom en pesek.

BRUMEN: Se pravi, en dvojni pesek . . . Boš kaj kukú noter?

GRILC: Ja, prosim, dajte mi eno kocko kukú noter.

BRUMEN: Meni pa en brutalovec.

MARICA: Dolg? Kratek? Z žalujko?

BRUMEN: Brez žalujke, brez.

GRILC: (zvrne) Si?

BRUMEN: (zvrne) Si.

GRILC: Greva?

BRUMEN: Greva. (odideta)

MARICA: (za odšlima) Kdo bo pa plačal? Alo! (steče za njima)

Milan Jesih: Pravopisna komisija, 37. prizor: Dopoldansko šilce

Dušan Dolamič

Oskar in morska deklica

Režija: Ksenija Murari

Premiera: 9. oktobra 1984

ovenski pravopis (SP . . .) in brž je zašumelo v slo-
nega, saj so ga vsi željno pričakovali. Po vsem, kar
li, je bil marsikdo kar nekam poparjen, ko ga je v
nu je zdelo, da ima pred sabo tako zajetne bukve,
obre slovenščine. Brž so se oglasili pretresovalci,
hvalil, drugi grajal, največ pa jih je bilo, ki so ga
utki in niso vedeli, kaj bi s knjigo. Puristom se je
eč tuje navlake, ohlapneži so mu očitali, da je pre-
tudi našli, ki so z veseljem napihovali resnične in
da bi bili Slovenci s kakšno stvarjo brez pridrška
ati in kaj takega tudi nihče ne pričakuje. Posebno
stare izkušnje, da se glave močno razgrejejo. Ob
ar prava vojska, Breznik-Ramovševga je izdelaval
istkih pa si lahko bral tudi zaplotniško smešenje.
nedotakljivo delo, le kdo bi to trdil! Nikomur se ne
zaupljivo pregleda drob in obisti. Po svoje imajo
em premalo rečenic, prav tudi tisti, ki bi radi imeli
kladnje (recimo vezavo predlogov ob glagolih). Da
o njih dolžnost. Nimajo pa prav tisti, ki kar vprek
er pravopis ne streže njih osebnemu okusu ali ker
v ni pri srcu. Takí očitarki naj bi vendarle pomislili,
tem jezikovno izobraženih ljudi skozi tri leta trdo
00 strani in se lahko brez sramu postavi ob stran
lov. Če so prejšnjim očitali, da v njih ne najdeš, kar
sedaj ni več.

Slovenskega knjižnega jezika,

Grenki sadeži pravice izrazito generacijska drama, ki
vladajoče generacije. To pa bi bilo vseeno pre-
sah je seveda naredil več: iznašel je novo literarno
ukturo (v oblikovanju vseh ustaljenih dramaturških

ono, da je dobesedno ukinil dramsko fabulo in jo
ono povezanih prizorov oziroma skečev oziroma
zamenjavo dramskih likov; in da je tako ukinil
je napravil v enem "nonšalantnem zamahu", bla-
ičnem, v katerem je obračunal z vsako tradicijo,
ploško. Pomembnejše je nekaj drugega: medtem
ogu ali celo destrukciji **vsebinsko** jezika (ker ugo-
čen ali esteticističen), postaja vse bolj fasciniran
Grenki sadeži pravice so ognjemet jezikovne forme,
neverjetno vitalna demonstracija in analiza jezi-
na Jesihova inovacija v **Grenkih sadežih pravice**
rodila nova Jesihova estetika – pa naj je to hotel
o, da Jesih v svojo dramatiko ne prihaja "čist" in
s svojo lastno tradicijo, tradicijo uveljavljenega in
ovna forma v **Grenkih sadežih pravice** je drama-

Dan in Miro Podjed

Zvone Agrež, Renata Fik

Dan in Miro Podjed

Zvone Agrež, Renata Filač

Milada Kalezić, Zvone Agrež

Renata Filač, Zvone Agrež

Matjaž Arsenjuk, Jože Pristov, Drago Kastelic

turgija **Grenkih sadežev pravice**. Dramski dialog ni predvsem funkcija dramskega dejanja, torej ni samoumeven, ampak se pred našimi očmi naprej cepi, deli in spreminja v nove in nove plasti. Cela drama je montaža različnih modelov jezika in ti modeli najpogosteje prehajajo drug v drugega na način kontrasta ali celo šoka. Pa tudi ironija in humor, o katerih smo govorili malo prej, se rojevata predvsem iz te montaže ali, bolje rečeno: avtor dosega ironični in satirični učinek tako, da model jezika vzame iz njegovega naravnega okolja in ga kontrastno montira na drug model jezika, ki je prišel v dramo spet iz drugega okolja, od tam, kjer je sam po sebi razumljiv. Kakšna ponudba jezika: jezik tradicionalnega slovenskega pesništva in proze (za tem stoji Jesihov izčrpen, čeprav s spoštovanjem neobremenjen študij tako Prešerna kot recimo Levstika in morda tudi Jurčiča, Kersnika ali Tavčarja); gostilniški jezik ljubljanskih lokalov; poulični slang; hipijevski argot; ljudski jezik; biblijski jezik; filozofski jezik; novinarski jezik, aktivistično-politični jezik; potrošniški jezik reklam; klepetavo-didaktični jezik časopisnih psiholoških, zdravstvenih ali pravnih nasvetov; domisljice, idiomi, pregovori, izreki, citati, obča mesta; in nazadnje, popolnoma artificialen jezik, ki je čudno znan in pri tem komičen in svež.

V vsej tej poplavi osvobajajoče ironije si Jesih jemlje pravico, da ohranja tudi svoj "lastni" jezik, pesniški jezik, z njim ostaja zavezan stvarjem, ki so zunaj ironije in poljubnosti, oziroma, ki so nad njimi. Med temi stvarmi je verjetno najvišje locirana svoboda, pa tudi fascinantnost in svetost predmetnega sveta, preden se ga je lotila dogmatična in estetizirana človeška roka.

(...)

Lado Kralj: Ob Grenkih sadežih pravice
Scena, Novi Sad 18/1982, št. 6, str. 158--9

4. **GRILC**: Ja. Bejžva iz te hiše.
(odideta, prostor ostane sam, niti veter ne zapiha.)

Milan Jesih: *Pravopisna komisija*, 62. prizor: *Nov delovni dan*

4.1. Anarhično je intimno. Za naju je princip k pristopu dela razbijanje skupne platforme. Vlečeva se k posamezniku na principu njegove lastne ureditve intimnega razpadanja. Glede razpada je možna še vedno osebna enotnost, a se preda v množično razpršenost. Anarhija intimne, anarhija v drobovju pa omogoča enotnost mišičnih reakcij.

(...)

Črpava vaš jezik, spoznajte naju. Brez prisotnosti, brez zvoka, brez vida. Pozabite na lepljivost.

Matjaž Kocbek, Branko Gradišnik: *Hoja navznoter*
Problemi, št. 103--104

4.2. Komite ne more sprejeti mnenja, ki se je tu in tam formiralo, češ naj bi se zborovanja in manifestacije na ulicah pripravljale brez poprejšnjega dogovora z milico.

Stališča UK ZKS
Delo, 22. 4. 1971

4.3. Združevati se s tistimi, ki so bili avtentična levica pred vojno in danes to niso več, je oportunistično.
Združevati se s tistimi, ki nam obetajo blagostanje s supertehnologijo in brezkonfliktnostjo, je topounmno.

Manifest zasedene filozofske fakultete
Tribuna, 20/1971, št. 24, str. 7--8

4.4. Nič več ni čudno, da so študentje, ki so skupina le, ker so sindikat, tudi razmeroma inerten, v zraku viseč sloj. V vseh svojih pojavnih oblikah, tistih, ki se bore le za skripta, ali tistih, ki nestrpno zavračajo vsa izhodišča, razen svojih, pogosto pa se bore spomladi z eno, v jeseni z drugo orientacijo, so lahko trden steber **vsaki politični strukturi** in prav tako malo vpliven faktor v svojem prostoru in okolici.

Peter Vodopivec: Prispavek k razpravi o študentskem ne-gibanju na ljubljanski univerzi

Problemi, št. 80, avgust 1969, str. 3–4

4.5.1. V pravopisnem besednjaku bi morale biti razločno vidne vse plasti knjižnega jezika: pri besedah, ki niso domače, naj bi bilo, kot je to drugod po svetu navada, zaznamovana, odkod so, in obenem narava njihove izposodbe: ljudska ali knjižna.

4.5.2. Poleg domačih besed naj bi bili dosledno pristavljeni domači izrazi, kjer jih imamo, ampak res samo domači in kolikor mogoče vsi, ki pridejo v poštev. Če pa bi se že pristavljale k mednarodnim knjižnim izposojenkam tudi slovanske knjižne izposojenke, bi bilo treba narobe tudi k slovanskim knjižnim izposojenkam pristavljati še mednarodne, v obeh primerih pa znova zaznamovati njihov izvor.

4.5.3. Pri domačih besedah, ki niso splošno razumljive in jih občevalni jezik ne pozna, naj bi bilo dosledno zaznamovano, da so dialektične, strokovne in podobno. Kako natančna je nadaljnja delitev, tukaj in pri nedomačih izrazih, je postranska stvar, morala pa bi biti dosledno izvedena. Pri dialektičnih besedah naj bi bilo razloženo tudi, odkod so, in zmeraj naj bi bila dialektičnim, strokovnim in podobnim besedam dodana tudi čimbolj pravilna razlaga v navadnih domačih izrazih.

4.5.4. Vse, kar nikakor ne spada v knjižni jezik, kot n.pr. očitni barbarizmi nemškega ali pa drugega izvora, pa naj gre za besede ali fraze, naj – spet po zgledu, kot to delajo drugje – sploh ne bo sprejeto v pravopisni besednjak. Za takšne primere naj bo dodan kvečjemu na koncu poseben jezikovni brus, ki bo razmeroma kratek, pregleden in lahko uporabljiv. Priporočani izrazi v tem brusu naj bodo res domači.

4.5.5. Pravopis naj v svojem uvodu da kratko razlago o plasteh knjižnega jezika in naj priporoči, kjer le mogoče, v prvi vrsti uporabo domačih in splošno razumljivih izrazov.

Božo Vodušek: O slovenskem pravopisu in o jezikovnih načelih, Slovenski poročevalec, 1951, št. 150

4.6. Vse, kar smo do sedaj naredili, bo figo vredno, če ne bomo šli naprej.

Jaša Zlobec: My life is my revolution

Tribuna, 21/1972, št. 11, str. 1–2

5. **GRILC:** (se pobere) France! Roko, roko mi daj! No! Ti vzemi mojo roko: na! Človek je iz tako mehkega železa. Minevajo leta, kako minevajo. Poslušaj moje srce! Tako živo se spominjam tistih nekaj sodčkov, ki sva jih prešvercala . . . Potem družina in služba, in ves zanos je ugasnil, a ni ugasnil: ves čas sem si, zavedajoč se, v kakšni zatohli atmosferi živimo, najbolj želel, da bi lepega dne treščilo . . . Zdaj pa, ko se je to zgodilo, ne čutim v kolenih nobene moči.

BRUMEN: (hud patos) Tudi jaz sem do današnjega dne čakal na blisk in tresk, a naposled sem sprevidel, da vsi samo čakamo, življenje pred nami pa kopni – eden da tedaj mora z železno palico pobezati v naelektreno nebo.

Milan Jesih: Pravopisna komisija, 13. prizor: Zavezništvo

5.1. Avtor je moral zapisati. — Obraz ostane, duša mine. — Kaj se ujame med spomine? — Človek je bil, zdaj ga ni več, — obraz le še nanj spominja in je boleč. — Morda je le radikalnemu pregledu znanega in "smešenju" trdnega dano naseliti prostor dramatike z novimi mladimi junaki in priznati moramo, da je Jurij Župančič v to smer storil namenjenega mu pol koraka. Nič več. Hote.

Ves smeh in dobra volja moralitete v treh dejanjih **Vzpon, padec in ponovni vzpon zanesenega ekonomista** prihajata iz pokrajín, ki jih še ni in le **spominjajo** na že doživeto, videno in slišano.

Jezik novega, prihajajočega pa mora biti očarljiv.

*Marko Slodnjak: O moraliteti v treh dejanjih,
Gledališki list Drame SNG v Ljubljani, 54/1974–75, št. 1, str. 8*

BESEDE KOT ROJENICE SVETA

Ko se začnemo pogovarjati o jeziku dramskega besedila nasploh, se pravzaprav zmeraj pogovarjamo o svetu, ki je zunaj gledališča, o svetu literature, ki je — četudi namenjena gledališču, avtonomen svet. In čeprav je Milan Jesih eden izmed tistih sodobnih dramatikov, ki si jih gledališče lahko najbolj želi, pa naj piše svoje drame ali prevaja klasiko ali sodobna besedila — ostaja prav njegova literatura tudi znotraj gledališča nekako avtonomna, sama svoja, polna poetičnega prostora, neke posebne ironije "šepetajočega kralja", pa tudi ljubezni do tega našega sveta, ki ga zna ujeti v čisto posebne besede, zakoreninjene v starodavnih ritmih ljudskih pesmi, v romantični, kar kičasti prozi, pa tudi v vsem mrtvem repertoriju jezika naše izpraznjene realnosti. V Jesihovem jeziku lebdijo vse te govorce preteklosti in sedanjosti kot nekakšne dobročudne, prijazne in odpuščajoče oči pesnika, ki se zateče v "ironično distanco", da ne bi ranil soljudi, ki jim govori, in da bi sam sploh lahko prenesel "grenke sadeže", ki jih trga na tem našem koščku sveta.

Krških obrisov, ki jih riše Jesihova poezija kot tisto prijazno žarčenje, iz katerega se mu zapišejo tudi drame, recimo rajši igre, najbrž ne bo nikoli mogoče do kraja posrkati v gledališki prostor, a da bi se teh niti dotaknili in jih poskusili razpresti med seboj in gledalcem, jih moramo sprejeti, jim prisluhni od blizu in dodati še svoje lastno razumevanje in simpatijo. Naslov naše igre — Pravopisna komisija — v kontekstu Jesihove literature, za katero se zdi strokovna opredelitev predaleč in pretrda, in v kontekstu igre same — seveda še zdaleč ne obnavlja nekih pravopisnih vojn, ki se na Slovenskem pojavijo ob vsakem izidu pravopisa, še zdaleč ne polemizira z jezikoslovnimi stališči, ki so zapisana v najrazličnejših priročnikih, slovnica, strokovnih revijah, jezikovnih koticah, ali z obračunavanjem z avtorji slovnicaške in jezikoslovne misli na Slovenskem. Avtor v resnici začne dramo s stilizacijo romantičnega jezika, ob katerega postavlja citate iz Načrta pravil za novi slovenski pravopis in potem skozi celotno igro

naniza prizore, v katerih se virtuosno menjavajo t.i. socialne, funkcijske in časovne jezikovne zvrsti – nad vse fina, ambiciozna naloga recimo za lektorja, pa tudi svojevrstna zabava, pomoč pri tipiziranju lika za igralca –, cela vrsta aluzij in opomb dejansko kaže, da pozna slovničarski žolč, ki nam greni naše spise in govore in nas muči z drobnjakarsko skrbjo za lep, čist, klen, domač jezik.

Pa vseeno: Jesih je pesnik in zanimajo ga besede, stare, nove, tuje, njegove lastne, njihove čisto posebne kombinacije, čisto drugačen način mišljenja in vzpostavitve sveta, ki nastane že z igrivim poigravanjem z interpunkcijo. – Tako pomeni na primer iz strokovnega jezikoslovnega uvoda, napisanega l. 1982, iztrgati stavek "Jezik je last vsega ljudstva" povedati, kako spominja to ljudstvo na nekaj, kar izginja v svetovnih kataklizmah, kot "v valovih reke pozabljenja". Ali zamisliti se v sintagmo "filozofska dognanja in leposlovne ustvaritve" razposajeno asociiranje: če hočete od mene "ustvaritev", potem pomeni to nekaj iz 19. stoletja, recimo nekaj jurčičevskega, tako nekako, kot če bi hotel pričarati slemeniško Manico, grajsko gospodično, da prinese v knjigo skrito izpoved domačemu učitelju, kajti jezik ni "le zgolj sredstvo medsebojnega". To je lahko nekaj čisto konkretnega. Mogoče je imel pravopisec nekje za besedo podzavesten namig, Jesih pa mu pri tem pomaga s tako situacijo v historičnem jeziku, da ostane pri njegovi spodobnosti, da ne užali njegove morale, sicer pa žaliti sploh ne zna, povrh pa še ustrezne pravopiščevim sanjam o klenem, domačem jeziku, zakarpatsko čistem! In pri tem so slovničarji in pravopisci v Jesihovih očeh malo hecni: takale romantika, take nenavadne, starinske, žaltave besede – kako z njimi napisati celo igro, kam položiti to še zmeraj človeško bitje pri vseh teh težkih sklanjatvah z nešteto izjemami, pri vseh teh protokolarnih sestankovanjih, razpravah, doktoratih znanosti o velikih in malih začetnicah, pisanih za položaje in oblast, podjetne mladostne podvige, ki so se kar nekako izmuznili, ko smo čakali, življenje pred nami pa je skopnelo, kam bi s to grenkobo, bolečino do patosa, ki pa ga je treba izreči "z nekaj ironične distance", saj ves ta slovar srca lahko zaudari s ponarejenostjo, obrabljenostjo, z vso inflacijo, položeno v besede od bogvekod in bogvekoga vse.

Spopadati se z besedo, se pravi vzpostavljati različne obraze, čase, položaje nekega življenja, nekih ljudi, ki bi bili v tem času taki, v drugem so pač malo drugačni, ki v 19. stoletju izberejo v slovarju to besedo, na današnjem sestanku drugačno. Vsi ti ljudje vseh teh časov in okolij puščajo svojo sled v govoricah, ki so kot nekakšni modeli, tipske govorce, ali recimo rajši, bi to bili, če ne bi bilo Jesiha, ki prislanja na njihovo temno stran, na mesto, ki smo mu vajeni reči "med

vrsticami", svojo kozmično svetlobo in zbranost. Izgovarjati Jesihov jezik, pomeni posnemati najrazličnejše jezike in stile, vzpostavljati najbolj standardne položaje, pomeni kdaj morda celo karikirati jih, a biti kar najdlje od polemike, moralne vzgoje in sploh vsakršne poučnosti, zapletenega argumentiranja, pomeni skratka, živeti poezijo in govoriti o življenju. Tu je seveda tudi območje, kjer se poezija in gledališče srečata, prostor, kjer pesnik priklicuje igralčevo svobodo, enkratnost, domišljijo, ljubezen, skratka poezijo, ki je na dnu vsega živega. Ker čara svoje svetove z besedo, jo ponuja igralcu in gledalcu iz znanega sveta, kjer jo je slišal, in svojega lastnega, kjer jo je občutil. — Poznavanje pravopisnega, jezikovnega in literarnozgodovinskega konteksta pri tem nikakor ni pogoj za razumevanje drame, pač pa ključ za marsikakšen odtенок in izhodišče za tisto svobodo, brez katere ni prepričljivega gledališkega dogodka in doživetja.

Nada Šumi

OB PRAVOPISNI KOMISIJI

KAJ SE ZGODI . . .

Najprej so predmeti in z njimi povezani zvoki, potem zlogi in artikulirane besede, sprva urejene po spregatvah, sklanjativah in drugih sistemih urejevanja sveta, kasneje pa povezane tako, da tvorijo cele stavke, z njimi pa včasih izražajo tudi misli. Hkrati z besedo vstopa v predmetni svet tudi njen nosilec — človek. Obenem in z njim seveda človeški svet. Ta se izkazuje kot institucija pravopisne komisije, ki deluje skorajda tipično: na čelu avtoriteta, faraon, ki počasi odhaja in si išče naslednika; okrog nje povzpelniki različne intenzitete, predvsem pa intrigantje; opozicija, ki s pomočjo različnih revolucionarnih taktik poskuša razkrinkati gnilobo, skorumpiranost in splošno neveljavnost te iste institucije, na katero sama pristaja; "stare", "bivše", "odžagane" mojstre, ki v odmaknjenem kotu negujejo svojo zagrenjenost; "podmladek", ki prezira opozicijo, ne upošteva avtoritete, hkrati pa opremljen z izkušnjami in oplemeniten z vrednotami "starih" slednjič s popolnoma novo energijo in romantično zagnanostjo prevzame oblast (kjer se nemudoma skorumpira). Avtoriteta izhlapi, starim zaveznikom je postavljen spomenik, opozicija se intimizira, birokracija pa se skladno z novim konceptom prerazporedi.

. . . ZAKAJ . . .

Misliti o svojih začetkih pomeni seveda misliti osnovni razlog gledališča, njegov smoter, vzrok obstajanja: ni naključje, da se o tem sprašujejo vsi, ki pišejo ali govorijo o Jesihovih besedilih ("razbitost sveta", "zmešnjava našega zgodovins-

kega trenutka"). Očitno je, da je osnovni izziv, ki ga sprejema dramatik, pravzaprav izziv pesniku: gre namreč za vprašanje opisljivosti, zajemljivosti, ali bolje rečeno, izgovorljivosti sveta. Ali je jezik tega sposoben? Kako? Kot komunikacija? literatura? poezija? odsotnost? metafora? dialog? situacija? teater? Ali je naša doba sploh že našla sebi ustrezen teater? Gotovo je dramsko besedilo tisti prostor, kjer se takšna raziskovanja začenjajo, saj je na ta način vanj položen začetek tistega spoznavnega procesa, ki se mora (če poskusimo besedilo uprizoriti na njemu ustrezen način) nadaljevati v ustvarjalcih predstave; če se avtor besedila na tako reflektiran način ukvarja z lastnimi izraznimi sredstvi, potem stojijo režiser, dramaturg, scenograf . . . igralec pred enako zahtevo. Prav igralec je tisti, ki je Milanu Jesihu očitno najbolj dragocen sodelavec. V eni svojih iger mu daje takšne navodilo: "Spol in sklon igralcev nista določena, želeti pa je, da so njihove duše široka in svetla pobočja, saj je sonce pokrovitelj življenja in njegov budni pastir." (**Grenki sadeži pravice**) Ta pobočja so torej tiste skrajno odprte, ranljive in senzibilne duše, ki so jih skupaj s pesniki in otroki zmožni nositi samo igralci. Ne samo, da so dovzetni za pesnikovo govorico, ki jo potem transformirajo v svojo, ampak tudi, da razmislijo o bistvu svojega početja (nasploh in posebej), da poskušajo najti njegove meje, različna stanja, sposobnosti, intenziteto . . . Odprtost dramske forme ravno to tudi potrebuje, saj se izkazuje ravno v množstvu možnosti, ki jih nudi sleherna situacija: vse stvari tega spremenljivega sveta morajo biti podvržene čudenju, vse znane stvari naj bodo videti neznane in celo tisto najbolj naravno naj bo prikazano kot nekaj, česar ne bi nihče verjel.

Skratka, tista svoboda (cf. L. Kralj: **Ob Grenkih sadežih pravice**), ki si jo jemlje avtor pri pisanju besedila (izraža se morda tudi v dramaturški ohlapnosti, poljubnosti, nekakšni neujemljivosti), lahko pride do izraza le, če si je bodo v enaki meri vzeli tudi njegovi interpreti in ustvarili vsak svojo, pa vendar vsi skupaj eno uprizoritev.

. . . IN KAKO

"Ko končate svoje delo, naj le-to izgleda lahko. Lahkota naj spominja na trud; lahkota je preseženi trud, oziroma zmagoviti trud. Torej, že ob začetku morate storiti vse, da boste dosegli lahkoto. Ne smete se izogibati težavam, temveč jih morate vse zbrati in jih s svojim delom narediti lahke. Samo tista lahkota je vredna, ki predstavlja zmagoviti trud." (**B. Brecht. Kupovanje medenine**).

Mojca Kranjc

William Wycherley

Podeželanka

Režija: Franci Krizaj

Premiera: 16. novembra 1984

Anica Kumer, Miro Podjed, Ljerka Belak

Miro Podjed, Ljerka Belak

Iztok Vallič, Jana Šmid, Anica Kumer

*Damjana Luthar, Milada Kalezić, Zvone Agrež, Janez Bermež, Jagoda Tovirac,
Nada Božič*

